

Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη της Κοινωνίας των Πληροφοριών στην Αττική

Αθήνα, 11 Δεκεμβρίου 1998

Θεματική Ενότητα: “Ο πολίτης στο κέντρο της Κοινωνίας των Πληροφοριών”

Δίκτυα ηλεκτρονικών και ψηφιακών βιβλιοθηκών

Φίλιππος Τσιμπόγλου

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
Προϊστάμενος Τμήματος Ανάπτυξης Βιβλιοθηκών

Περίληψη

Αρχικά τίθεται ένας σύντομος προβληματισμός, σε επίπεδο ουσίας, των χρησιμοποιούμενων όρων: «Κοινωνία των Πληροφοριών» ή «Εποχή των Πληροφοριών». Ερευνώνται τα χαρακτηριστικά του «πολίτη-χρήστη» της βιβλιοθήκης. Στην συνέχεια δίνονται σύντομοι ορισμοί για τους όρους *Ηλεκτρονική, Ψηφιακή, Νοητή Βιβλιοθήκη και Δίκτυα Βιβλιοθηκών*. Αναπτύσσεται ένας σύντομος προβληματισμός για το επίπεδο ανάπτυξης και το βαθμό αξιοποίησης των ελληνικών βιβλιοθηκών. Επισημαίνονται ορισμένοι καθοριστικοί παράγοντες που διαμόρφωσαν το υπάρχον καθεστώς. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά σε διαθέσιμα «εργαλεία» και μηχανισμούς τα οποία έχουν ήδη αναπτυχθεί και διατίθενται από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης για την υποστήριξη και ανάπτυξη των ελληνικών βιβλιοθηκών. Η αξιοποίηση αυτών των εργαλείων σε συνδυασμό με την εξασφάλιση μιας σειράς προϋποθέσεων, επιτρέπει την θεώρηση μιας αισιόδοξης προοπτικής στην εξέλιξη των ελληνικών βιβλιοθηκών. Η εξέλιξη αυτή δεν είναι άλλη από την ανάδειξη τους σε σύγχρονα κέντρα εντοπισμού, συγκέντρωσης, διαχείρισης και προώθησης αυτού που αποτελεί την ουσία της «Εποχής ή Κοινωνίας των Πληροφοριών»: του (πληροφοριακού) *περιεχομένου*.

Κοινωνία ή εποχή των Πληροφοριών;

Σχολιάζοντας τον τίτλο της θεματικής ενότητας “Ο πολίτης στο κέντρο της Κοινωνίας των Πληροφοριών” αναρωτιέται κανείς αν η “Κοινωνία των Πληροφοριών” περιλαμβάνει ή μπορεί να περιλαμβάνει το “σύνολο των πολιτών”. Εάν ναι, τότε ο όρος “Κοινωνία των Πληροφοριών” ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Εάν περιλαμβάνει μόνο κάποιες ομάδες πολιτών (σε επίπεδο χώρας) και κάποιες χώρες (σε επίπεδο παγκόσμιου πληθυσμού), τότε ο όρος “Κοινωνία” δεν αποδίδει την πραγματικότητα.

Όπως είναι γνωστό, ο όρος “Κοινωνία των Πληροφοριών” υιοθετήθηκε στην έκθεση της επιτροπής Bangemann. Αποτελεί ουσιαστικά την ευρωπαϊκή προσέγγιση (ή απόδοση) του αμερικανικού όρου «πληροφοριακές υπερλεωφόροι» (Information superhighways) των Clinton-Gore. Αμφότεροι οι όροι αναφέρονται στις δυνατότητες εφαρμογών των νέων τεχνολογιών πληροφόρησης και των τηλεπικοινωνιών. Η ευρωπαϊκή απόδοση χαρακτηρίζεται από κοινωνική διάσταση (ή πρόθεση για κοινωνική διάσταση) ενώ η αμερικανική περιορίζεται σε αναφορά τεχνολογικών δυνατοτήτων. Ωστόσο, ακόμη και μέσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή τίθεται η ερώτηση αν μπορούμε να μιλάμε για “Κοινωνία των Πληροφοριών”, με τις όποιες κοινωνικές προεκτάσεις του όρου, ή να αναφερόμαστε στη “εποχή των πληροφοριών” σχηματοποιώντας τα τεχνικά κυρίως χαρακτηριστικά μιας χρονικής περιόδου που ήδη διανύουμε.

Ο πολίτης-χρήστης

Αν λάβουμε ως δεδομένο το ότι η “Κοινωνία ή εποχή των Πληροφοριών” στην παρούσα ή έστω στην άμεσα ορατή φάση, δεν είναι δυνατόν να αφορά το σύνολο των πολιτών, οφείλουμε να προσδιορίσουμε τις ομάδες πολιτών και τα χαρακτηριστικά τους, οι οποίες μπορούν σχετικά άμεσα να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες που προσφέρονται από τις εφαρμογές των νέων τεχνολογιών πληροφόρησης και των τηλεπικοινωνιών, των τεχνολογιών δηλαδή που χαρακτηρίζουν την “εποχή των πληροφοριών”.

Όταν το πεδίο εφαρμογής είναι οι βιβλιοθήκες και το περιβάλλον εφαρμογής είναι τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα ή τα Ερευνητικά Ιδρύματα, ο όρος *πολίτης* αναφέρεται σε καθορισμένο σύνολο. Περιλαμβάνει το διδακτικό ή ερευνητικό προσωπικό και τους σπουδαστές επιστημονικούς συνεργάτες υποτρόφους κλπ. Εξίσου καθορισμένες είναι οι ανάγκες και οι δυνατότητες κάλυψης αυτών των αναγκών με τα εργαλεία που προσφέρουν οι Νέες Τεχνολογίες Πληροφόρησης.

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του *πολίτη* όταν το πεδίο εφαρμογής είναι οι βιβλιοθήκες και το περιβάλλον εφαρμογής η πόλη, ο δήμος, η περιφέρεια; Είναι ο πολίτης-μαθητής, ο πολίτης-γονέας, ο πολίτης-επιχειρηματίας, ο πολίτης-επιστήμονας, ο πολίτης-καταναλωτής, ο πολίτης-φιλότεχνος. Ποιες είναι οι πληροφοριακές του ανάγκες που πρέπει να καλυφθούν; Ποιες είναι οι νέες λειτουργίες και υπηρεσίες που οι βιβλιοθήκες πρέπει να προετοιμάζουν και προσφέρουν στον πολίτη-χρήστη της εποχής των πληροφοριών;

Λίγα λόγια για τις ελληνικές βιβλιοθήκες.

Ένα λάθος που παρατηρείται συχνά είναι ότι η βιβλιοθήκη θεωρείται «ανακάλυψη» των τελευταίων αιώνων (αν όχι χρόνων). Επιπλέον ότι αυτή η «ανακάλυψη» είναι προϊόν πολιτιστικής ανάπτυξης των «ξένων» (ευρωπαϊών, αμερικανών). Σε τέτοιες εσφαλμένες αντιλήψεις μας οδηγεί η σύγκριση του σημερινού επιπέδου ανάπτυξης των βιβλιοθηκών άλλων χωρών με αυτό των σύγχρονων ελληνικών βιβλιοθηκών.

Αξίζει ωστόσο να αναφερθούν ορισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία για να θυμηθούμε ή και να γνωρίσουμε κάποια γεγονότα.

Ο όρος βιβλιοθήκη (γαλλικά *bibliothèque*) παραπέμπει στη συγκέντρωση, συντήρηση, διαχείριση και διάθεση βιβλίων και όχι στο στοίβαγμα βιβλίων (= αποθήκη). Η πιο γνωστή βιβλιοθήκη της ελληνικής και ελληνιστικής αρχαιότητας, αυτή της Αλεξάνδρειας, συγκέντρωνε και διαχειριζόταν ένα τεράστιο, ακόμη και για τα σημερινά μεγέθη, όγκο πληροφοριακού υλικού (υπολογίζεται σε 700.000 τόμους). Θεωρείται ότι περιελάμβανε το σύνολο της καταγεγραμμένης τότε ανθρώπινης γνώσης του αρχαιοελληνικού κόσμου. Αντίστοιχα η βιβλιοθήκη της Περγάμου κάλυπτε περίπου 400.000 τόμους. Η διαχείριση όλου αυτού του υλικού θα ήταν αδύνατη χωρίς την εφαρμογή ενός αποτελεσματικού ταξινομικού συστήματος.

Είναι επίσης εντυπωσιακή η επιγραφή που βρέθηκε στο κέντρο της Αθήνας και ήταν ανηρτημένη στην είσοδο της βιβλιοθήκης του Πανταίνου (100 μ.χ.). Η επιγραφή ενημερώνει τους πολίτες- αναγνώστες για τις ώρες λειτουργίας της βιβλιοθήκης και ότι η συγκεκριμένη βιβλιοθήκη δεν είναι δανειστική (όπως ήταν άλλες).

ΒΥΒΛΙΟΝ ΟΥΚ ΕΞΕΝΕΧΘΗΣΕΤΑΙ ΕΠΕΙ ΩΜΟΣΑΜΕΝ
ΑΝΥΓΗΣΕΤΑΙ ΑΠΟ ΩΡΑΣ ΠΡΩΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΕΚΤΗΣ

Αναγνωρίζουμε δηλαδή σύστημα δανεισμού του υλικού (=περιεχόμενου) της ελληνικής βιβλιοθήκης από τότε. Μπορούμε επίσης να αναφέρουμε την ανάπτυξη και ακμή μεταγενέστερων βιβλιοθηκών στους Βυζαντινούς χρόνους, όπως αυτή του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ή των πολυάριθμων μοναστηριών.

Οι ελληνικές βιβλιοθήκες στην έναρξη της εποχής των πληροφοριών.

Αυτά για τότε. Τι συμβαίνει σήμερα; Γιατί η ελληνική βιβλιοθήκη δεν έχει τη θέση (αν όχι και την προσφορά) που έχει στα άλλα αναπτυγμένα κράτη. Για να προσεγγίσουμε μια εξήγηση θα πρέπει αναγκαστικά να αποδεχτούμε μία γενική αρχή: Η βιβλιοθήκη είτε αποτελεί απαραίτητο συστατικό κάποιων ουσιαστικών διαδικασιών λειτουργιών, οπότε αναπτύσσεται και εξελίσσεται, ή δεν καλύπτει πραγματικές ανάγκες οπότε απλώς υπάρχει.

Μια πρώτη διαπίστωση αφορά στα βασικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού μας συστήματος δηλαδή την αποστήθιση και την ανυπαρξία σύνθεσης. Παρατηρούμε ότι ο κανόνας του μοναδικού συγγράμματος ή βιβλίου, με βάση το οποίο γίνεται η παράδοση, αποτρέπει τη χρήση των βιβλιοθηκών από τους σπουδαστές στα ΑΕΙ. Το ίδιο συμβαίνει και στις βαθμίδες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το εκπαιδευτικό σύστημα δεν προωθεί το ρόλο της βιβλιοθήκης, δεν εκπαιδεύει και δεν εξοικειώνει τον εκπαιδευόμενο (ή μήπως και τον εκπαιδευτή;) με τη χρήση της βιβλιοθήκης, δεν τον βοηθά να αποκαλύψει τους θησαυρούς που περιμένουν να ανακαλυφθούν. Παράλληλα συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης στάσης στην αντιμετώπιση των πραγμάτων. Αυτήν της ύπαρξης μιας «μοναδικής αλήθειας», της αποδοχής της «μοναδικής αλήθειας». Επιστήμη και έλλειψη αμφισβήτησης της καθιερωμένης αντίληψης δεν συμβαδίζουν. Μήπως άλλωστε συμβαδίζει με την έννοια του ενεργού πολίτη όπως, θεωρητικά τουλάχιστον, υπάρχει στο μυαλό μας;

Είναι βέβαια γεγονός ότι, μια καινούργια κατάσταση αρχίζει να διαμορφώνεται εδώ και μερικά χρόνια όσον αφορά στην εκπαιδευτική διαδικασία. Όχι μόνο στα ΑΕΙ, ΤΕΙ αλλά ακόμη και από τις πρώτες τάξεις των δημοτικών σχολείων, οι διδάσκοντες δίνουν εργασίες στους μαθητές, παραπέμπουν σε πηγές και βιβλιογραφίες. Παράλληλα δίνονται κίνητρα για ανάπτυξη ικανοτήτων συνθετικής εργασίας. Στη νέα, διαμορφούμενη ακόμη κατάσταση, οι βιβλιοθήκες αποτελούν το πρώτο στάδιο για την προετοιμασία των εργασιών εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων και ταυτόχρονα ανακτούν το ρόλο που τους αρμόζει στο εκπαιδευτικό γίγνεσθαι. Μια τεράστια προσπάθεια επιχειρείται στα ΑΕΙ, ΤΕΙ (πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης του Υπουργείου Παιδείας) για τον εκσυγχρονισμό των Ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών με κάθετες (για κάθε Ίδρυμα) και οριζόντιες (για το σύνολο των Ίδρυμάτων) δράσεις. Επίσης στο χώρο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δημιουργούνται και οργανώνονται 500 σχολικές βιβλιοθήκες. Βρισκόμαστε σε αναμονή αποτελεσμάτων.

Ωστόσο το σκηνικό στο χώρο της πληροφόρησης μεταβάλλεται ραγδαία. Η παραδοσιακή βιβλιοθήκη μεταλλάσσεται σε ηλεκτρονική. Στις υπάρχουσες βιβλιοθήκες συγκροτούνται ψηφιακές συλλογές και αποκτάται πρόσβαση σε απομακρυσμένο ψηφιακό υλικό μέσα από το διαδίκτυο INTERNET. Ο τύπος του υλικού δεν περιορίζεται με κανένα τρόπο σε βιβλία ή περιοδικά. Επεκτείνεται σε κάθε είδους μέσο μεταφοράς γνώσης με τη μορφή της πληροφορίας. Οι βιβλιοθήκες συνεργάζονται δημιουργώντας δίκτυα και κοινοπραξίες Βιβλιοθηκών, δίνουν ουσία και περιεχόμενο στην έννοια της νοητής βιβλιοθήκης (virtual library) της βιβλιοθήκης χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς.

Όροι και Ορισμοί

Οι όροι *ηλεκτρονική, ψηφιακή, νοητή, εικονική, ιδεατή* ή ακόμη και *νοερή* και *αόρατη* βιβλιοθήκη εμφανίζονται καθημερινά όλο και συχνότερα, αποδίδοντας τους αγγλικούς όρους *virtual, digital και electronic library*. Εκτός όμως από τους δόκιμους ή μη όρους, εμφανίζονται τα πραγματικά συστατικά μέρη και οι λειτουργίες-δυνατότητες της ψηφιακής / νοητής βιβλιοθήκης στους χώρους των παραδοσιακών βιβλιοθηκών, στα γραφεία ή και τα σπίτια των χρηστών των βιβλιοθηκών. Αυτό συμβαίνει με αυξανόμενους ρυθμούς και στην Ελλάδα. Οι λόγοι που επέτρεψαν ή και προκάλεσαν αυτή τη δυνατότητα είναι γενικότερη αλματώδης εξέλιξη και διάδοση της τεχνολογίας των υπολογιστών και των τηλεπικοινωνιών, ενώ συγκεκριμένα στην χώρα μας είναι επιπλέον η εισροή των αναγκαίων χρηματοδοτήσεων από το Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ) στα ΑΕΙ/ΤΕΙ (ΕΠΕΑΕΚ, ΥΠΕΠΘ) και τα Ερευνητικά Κέντρα (ΕΠΕΤ II, ΓΓΕΤ). Έτσι παρατηρείται το αντιφατικό φαινόμενο: η συρρίκνωση των τακτικών προϋπολογισμών για τις πάγιες ανάγκες των (παραδοσιακών) βιβλιοθηκών να συνοδεύεται ταυτόχρονα με την εκτέλεση προγραμμάτων και έργων που δίνουν τη δυνατότητα εκσυγχρονισμού και αυτοματοποίησης τους. Κρίνεται απαραίτητο να δοθούν κάποιοι ορισμοί των βασικών όρων ώστε να γίνει ευκολότερη η διάκριση μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων ανάπτυξης.

Ηλεκτρονική Βιβλιοθήκη

Ηλεκτρονική είναι η βιβλιοθήκη, στην οποία το σύνολο (ή ένα μεγάλο μέρος) των καθημερινών λειτουργιών της πραγματοποιείται με την χρήση υπολογιστή. Τέτοιες λειτουργίες είναι συνήθως η καταλογογράφηση, η αναζήτηση και κυκλοφορία του υλικού, ή καταγραφή και διαχείριση των χρηστών, η παραγγελία νέων αποκτημάτων η παρακολούθηση των τευχών των περιοδικών και η εκτέλεση των παραγγελιών που έχουν προηγηθεί, η εξαγωγή στατιστικών χρήσης κλπ. Ο όρος *ηλεκτρονική* βιβλιοθήκη αναφέρεται δηλαδή στον τρόπο διαχείρισης του υλικού (= περιεχόμενου), το οποίο φυσικά μπορεί να είναι και έντυπο.

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη

Ο όρος *ψηφιακή-νοητή* βιβλιοθήκη αναφέρεται στον υλικό φορέα (= μέσο, μορφή) του υλικού (= περιεχόμενο) της συλλογής μιας βιβλιοθήκης. Το υλικό αυτό μπορεί να περιλαμβάνει πάντα σε ψηφιακή μορφή, περιοδικά, πολυμέσα, εκπαιδευτικά πακέτα, εγκυκλοπαίδειες, χάρτες, οδηγούς, μουσικούς δίσκους, μαγνητοσκοπημένα συνέδρια, ταινίες, συνδέσεις με ιστοσελίδες του διαδικτύου, ακόμη και βιβλία (ψηφιακά). Είναι δύσκολο να φανταστεί κάποιος ότι η διαχείριση μιας συλλογής που αποτελείται από ψηφιακό υλικό μπορεί να πραγματοποιείται με ένα χειρογραφικό τρόπο ή σύστημα. Είναι φανερό ότι η *ψηφιακή* βιβλιοθήκη προϋποθέτει την ύπαρξη και λειτουργία *ηλεκτρονικής* βιβλιοθήκης.

Νοητή Βιβλιοθήκη

Ως *νοητή (virtual)* βιβλιοθήκη ορίζεται ένα σύμπλοκο υπολογιστικών συστημάτων, λογισμικού και δικτύσεων που περιέχει και διαχειρίζεται ψηφιοποιημένες πληροφορίες διαφορετικής προέλευσης, περιεχομένου, μορφότυπου και δυνατοτήτων περαιτέρω επεξεργασίας. Η νοητή βιβλιοθήκη παρέχει με ολοκληρωμένο τρόπο, στο χρήστη δυνατότητες πρόσβασης, αναζήτησης, παρουσίασης και αξιοποίησης ψηφιοποιημένων πληροφοριών από διασυνδεδεμένα υποσυστήματα, εγκατεστημένα σε διαφορετικούς γεωγραφικούς τόπους.

Δίκτυα Βιβλιοθηκών

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα των δικτύων βιβλιοθηκών (*libraries networks*) είναι αυτό της συνεργασίας μεταξύ βιβλιοθηκών. Τα δίκτυα βιβλιοθηκών δεν ταυτίζονται απαραίτητα με τη χρήση τηλεπικοινωνιακών δικτύων. Υπήρχαν και λειτουργούσαν αρκετές δεκάδες χρόνια πριν από την εμφάνιση των πρώτων υπολογιστών. Εντούτοις η εμφάνιση των τηλεπικοινωνιακών δικτύων ενίσχυσε και αναβάθμισε τις υπάρχουσες συνεργασίες των βιβλιοθηκών. Οι συνεργασίες αυτές, που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο ενός δικτύου βιβλιοθηκών, αφορούν σε μια σειρά λειτουργίες όπως η ανταλλαγή υλικού (διαδανεισμός), η αποστολή αντιγράφων του υλικού για μελέτη από χρήστες άλλων βιβλιοθηκών, αλλά και (αργότερα) η ανταλλαγή βιβλιογραφικών εγγραφών, κλπ. Στην Ελλάδα μέχρι το 1994 δεν υπήρχε δίκτυο βιβλιοθηκών.

Κοινοπραξίες βιβλιοθηκών

Η εμφάνιση ηλεκτρονικών περιοδικών στο διαδίκτυο INTERNET δημιούργησε ένα νέο είδος συνεργασίας μεταξύ των βιβλιοθηκών, την *κοινοπραξία βιβλιοθηκών (libraries consortium)*. Η κοινοπραξία βιβλιοθηκών αποτελεί μια ειδικού τύπου άτυπη (ή τυπική) συνεργασία η οποία εμπλέκει όχι μόνο τις βιβλιοθήκες αλλά και τους εκδότες. Η συνεργασία αφορά την κοινή, συντονισμένη αγορά ή σωστότερα απόκτηση άδειας πρόσβασης (*lisence agreement*) σε ψηφιακά περιοδικά εκδοτών. Οι κοινοπραξίες βιβλιοθηκών έχουν μεγάλο πεδίο εφαρμογής στα επιστημονικά περιοδικά. Η συμμετοχή μιας βιβλιοθήκης σε μία κοινοπραξία της επιτρέπει, με τις ίδιες περίπου δαπάνες, να δώσει στους χρήστες της (= νόμιμους δικαιούχους) πρόσβαση όχι μόνο στα περιοδικά στα οποία έχει συνδρομή η βιβλιοθήκη τους, αλλά στο σύνολο των ηλεκτρονικών περιοδικών που έχουν πρόσβαση όλες οι βιβλιοθήκες μέλη της κοινοπραξίας. Αυτό επεκτείνει δραστικά τις πηγές και τις δυνατότητες επιστημονικής πληροφόρησης των βιβλιοθηκών και αναβαθμίζει τις υπηρεσίες της βιβλιοθήκης που παρέχονται στους χρήστες της.

Η συμβολή του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης στην ανάπτυξη των βιβλιοθηκών

Το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης αποτελεί εγκατάσταση εθνικής χρήσης. Η αποστολή του είναι η εξασφάλιση της ροής επιστημονικής και τεχνολογικής πληροφόρησης στη χώρα. Οι δραστηριότητες του δεν στοχεύουν μόνο στην εξυπηρέτηση των πληροφοριακών αναγκών των ερευνητών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (ΕΙΕ), στο οποίο ανήκει, αλλά του συνόλου της επιστημονικής και επιχειρηματικής κοινότητας της χώρας. Για το λόγο αυτό, μεταξύ άλλων, το ΕΚΤ επιδίδεται σε μια συνεχή προσπάθεια αναβάθμισης του ρόλου των ελληνικών βιβλιοθηκών. Δημιουργεί υπηρεσίες, συντηρεί μηχανισμούς συνεργασίας, παράγει προϊόντα και αναπτύσσει εργαλεία τα οποία διαθέτει στις ελληνικές βιβλιοθήκες. Αναφέρουμε ορισμένα από αυτά.

ΑΒΕΚΤ

Το Σύστημα Αυτοματισμού Βιβλιοθηκών (ΑΒΕΚΤ) είναι ένα λογισμικό βιβλιοθηκονομικών εφαρμογών για την καταγραφή και διαχείριση βιβλιογραφικών δεδομένων σύμφωνα με διεθνή πρότυπα. Το ΑΒΕΚΤ διευκολύνει την οργάνωση και τον συντονισμό των διαδικασιών διάδοσης και διαχείρισης των βιβλιοθηκονομικών πόρων. Το ΑΒΕΚΤ αποτελεί το πλέον διαδεδομένο βιβλιοθηκονομικό πρόγραμμα στην Ελλάδα. Το έχουν προμηθευτεί, μέχρι σήμερα, περισσότερες από 850 βιβλιοθήκες όλων των κατηγοριών στην Ελλάδα, την Κύπρο και σε άλλες χώρες του εξωτερικού. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται 80 βιβλιοθήκες

οι οποίοι ανήκουν σε Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ). Από αυτές οι 36 είναι εγκατεστημένες στην Αττική. Άλλες 32 εγκαταστάσεις έχουν γίνει σε Δημόσιες βιβλιοθήκες όλης της χώρας. Η τηλεφωνική τεχνική υποστήριξη είναι καθημερινή. Η εισαγωγή της πληροφορικής στις βιβλιοθήκες μέσα από το ΑΒΕΚΤ αποτελεί ένα πρώτο, ουσιαστικό βήμα στην είσοδο των ελληνικών βιβλιοθηκών στην εποχή των πληροφοριών.

Στις αρχές του 1999 αρχίζει η κυκλοφορία μιας νέας έκδοσης σε παραθυρικό περιβάλλον. Η νέα έκδοση του ΑΒΕΚΤ αναπτύχθηκε με αρχιτεκτονική Client/server εξ ολοκλήρου σε περιβάλλον Windows 95/NT. Καλύπτει πλήρως τις λειτουργίες που απαιτούνται για μια σύγχρονη βιβλιοθήκη, όπως διαχείριση υλικού, OPAC, κυκλοφορία υλικού, παραλαβή τευχών περιοδικών εκδόσεων, απόκτηση υλικού, εξαγωγή στατιστικών κλπ. Το πρόγραμμα είναι πλήρως πολυχρηστικό, πολυγλωσσικό (υποστηρίζει όλα τα χαρακτηριστικά της πανευρωπαϊκής έκδοσης των windows), συμβατό με RDBMS κλπ. Οι βασικές λειτουργίες (standard modules) του προγράμματος θα διατίθενται δωρεάν στις βιβλιοθήκες του Δημοσίου τομέα και σε μη κερδοσκοπικούς Οργανισμούς.

Συλλογικός Κατάλογος Περιοδικών

Ο "Συλλογικό Κατάλογο Περιοδικών στις Ελληνικές επιστημονικές βιβλιοθήκες" αποτελεί ουσιαστικά μία από τις online βάσεις δεδομένων που παράγονται και διατίθενται από το ΕΚΤ. Ο λόγος που αναφέρεται ειδικά, είναι ότι αφενός αποτελεί προϊόν συνεργασίας των σημαντικότερων Επιστημονικών βιβλιοθηκών της χώρας μας και ταυτόχρονα τη βάση για την ανάπτυξη του "Εθνικού Δικτύου Ερευνητικών και Τεχνολογικών Βιβλιοθηκών". Η 5η έντυπη έκδοση του Συλλογικού Καταλόγου Περιοδικών που κυκλοφόρησε πρόσφατα, περιλαμβάνει στοιχεία για τις συλλογές περιοδικών 207 ελληνικών επιστημονικών βιβλιοθηκών σε όλη τη χώρα. Η έκδοση κυκλοφορεί σε δύο ογκώδεις τόμους και περιέχει στοιχεία για 23.000 μοναδικούς τίτλους.

Εθνικό Δίκτυο Ερευνητικών και Τεχνολογικών Βιβλιοθηκών

Στην Ελλάδα Δίκτυο βιβλιοθηκών πρωτοδημιουργήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης το 1994. Οι βιβλιοθήκες-μέλη του Δικτύου έχουν την δυνατότητα να συνδεθούν online στο διαθέτη ΕΡΜΗ του ΕΚΤ, να ενημερωθούν για τις συλλογές όλων των άλλων βιβλιοθηκών του δικτύου, να εντοπίσουν τις ελληνικές βιβλιοθήκες που διαθέτουν στη συλλογή τους τα περιοδικά, τα οποία τις ενδιαφέρουν και να παραγγείλουν online φωτοαντίγραφα από τα συγκεκριμένα άρθρα, που έχουν ανάγκη, σε οποιαδήποτε από τις βιβλιοθήκες του Δικτύου.

Με την αξιοποίηση του δικτύου, κάθε βιβλιοθήκη-μέλος έχει εύκολη και γρήγορη πρόσβαση στο σύνολο των περιοδικών του Δικτύου, ανεξάρτητα από την γεωγραφική της εγκατάσταση. Με τον τρόπο αυτό διευρύνονται ασύγκριτα οι υπηρεσίες που προσφέρονται στους χρήστες κάθε βιβλιοθήκης-μέλους και αναβαθμίζεται η συμβολή τους στο επιστημονικό και κοινωνικό γίγνεσθαι της χώρας. Με το δίκτυο διευρύνονται τα στενά όρια κάθε βιβλιοθήκης και αξιοποιείται το σύνολο της εθνικής συλλογής περιοδικών από απομακρυσμένους χρήστες. Το όλο σύστημα καταργεί την περιορισμένη χρήση μιας βιβλιοθήκης αποκλειστικά από τους χρήστες "της".

Η επέκταση και παγίωση της λειτουργίας του δικτύου επιτρέπει στο μεσοπρόθεσμο μέλλον την ορθολογική κατανομή των επιμέρους συλλογών, με την αντικατάσταση μέρους των πολυεπιαναλαμβανόμενων τίτλων με άλλους που κρίνονται αναγκαίοι, αλλά απουσιάζουν από την συνολική εθνική συλλογή.

Τα αποτελέσματα από τη χρήση του συστήματος είναι πολλαπλά: εξοικονόμηση συναλλαγμάτων και ανθρωποωρών, αξιοποίηση του υπάρχοντος υλικού (πληροφοριακού περιεχομένου), διεύρυνση της ομάδας χρηστών κάθε επιμέρους βιβλιοθήκης, δυνατότητα περιορισμού δαπανών για τη συλλογή των ίδιων περιοδικών από πολλές βιβλιοθήκες, ορθολογική αξιοποίηση των παρεχομένων κονδυλίων για επέκταση του φάσματος των επιστημονικών περιοδικών που υπάρχουν στην Ελλάδα

Ψηφιακή βιβλιοθήκη ΕΚΤ

Η ψηφιακή βιβλιοθήκη του ΕΚΤ περιλαμβάνει:

- 36 διεθνείς βάσεις δεδομένων που καλύπτουν όλο το φάσμα των γνωστικών αντικειμένων και αντιστοιχούν σε 70 εκατομμύρια βιβλιογραφικές παραπομπές.
- 300 ηλεκτρονικά επιστημονικά περιοδικά πλήρους κειμένου και εικόνας.
- 12.000 ψηφιοποιημένες διδακτορικές διατριβές που εκπονήθηκαν στα ελληνικά ΑΕΙ ή από έλληνες στο εξωτερικό.
- Ψηφιοποιημένα πρακτικά επιστημονικών συνεδρίων (πιλοτικό έργο)
- Ψηφιοποιημένες μαγνητοσκοπήσεις ημερίδων και συνεδρίων που έχει οργανώσει το ΕΚΤ (πιλοτικό έργο)

Οι ερευνητές του ΕΙΕ και οι επισκέπτες-χρήστες του *ηλεκτρονικού αναγνωστηρίου* του ΕΚΤ έχουν τη δυνατότητα να αναζητήσουν, να φυλλομετρήσουν, να διαβάσουν και να εκτυπώσουν σε έγχρωμους σελίδες, εκατοντάδες χιλιάδες άρθρα από τα αντίστοιχα περιοδικά, κεφάλαια από διατριβές και συνέδρια.

Βεβαίως, λόγω των κανονισμών που διέπουν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας οι δυνατότητες εκτός ηλεκτρονικού αναγνωστηρίου του ΕΚΤ και τους χώρους του ΕΙΕ, είναι περιορισμένες. Οι απομακρυσμένοι χρήστες έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε αρκετά από τα παραπάνω, αλλά πάντα διατηρούν τη δυνατότητα να παραγγείλουν ηλεκτρονικά (αλλά και με τους παραδοσιακούς τρόπους) το υλικό της ψηφιακής (και όχι μόνο) βιβλιοθήκης του ΕΚΤ.

Αντί επιλόγου

Μεταξύ των προϋποθέσεων για την ανάπτυξη των βιβλιοθηκών και την είσοδό τους στην εποχή των πληροφοριών αναφέρονται εν συντομία τα παρακάτω:

- Οι βιβλιοθήκες καλύπτουν πραγματικές ανάγκες πραγματικών και δυνητικών χρηστών. Στον τομέα αυτό συμβάλλει θετικά η νέα πρακτική που εφαρμόζεται στην εκπαίδευση. Οι μαθητές μπορούν να γίνουν οι πρώτοι πολίτες-χρήστες των δημοτικών βιβλιοθηκών.
- Η στελέχωση του προσωπικού στηρίζεται στους ειδικούς. Ήδη υπάρχουν πτυχιούχοι βιβλιοθηκονόμοι από τα δύο ΤΕΙ Βιβλιοθηκονομίας (Αθήνα και Θεσσαλονίκη) και πτυχιούχοι της σχολής Βιβλιοθηκονομίας Αρχαιονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου.
- Ακόμη και στην τεχνοκρατούμενη εποχή των πληροφοριών η αγάπη και το ενδιαφέρον των εμπλεκόμενων ανθρώπων (απασχολούμενων, διοικήσεων κλπ.) για το αντικείμενο αποτελεί στοιχείο εκ των ουκ άνευ. Ευτυχώς ο ανθρώπινος παράγοντας παίζει ακόμη μεγαλύτερο ρόλο από αυτόν ίσως γενικά είναι αντιληπτός.
- Το καθεστώς των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας όπως ορίζεται από τον νόμο 2121/1993 είναι ασφυκτικό για τις λειτουργίες της βιβλιοθήκης. Απαγορεύει τη λειτουργία της αναπαραγωγής νόμιμα αποκτημένου υλικού για προσωπική μελέτη και

έρευνα χρηστών, τη στιγμή που οι άμεσα ενδιαφερόμενοι (εκδοτικοί οίκοι σε όλο το κόσμο) επιτρέπουν τη θεμιτή χρήση (fair use). Ο δανεισμός νόμιμα αποκτημένου υλικού της βιβλιοθήκης θεωρείται παράνομος (!). Ο διαδανεισμός μεταξύ βιβλιοθηκών αγνοείται παντελώς από τις επιτρεπόμενες λειτουργίες. Δεν αξιοποιείται ούτε στο ελάχιστο η δυνατότητα που δίνει η συνθήκη της Βέρνης για εξαιρέσεις στις εθνικές νομοθεσίες των κρατών μελών που αφορούν λειτουργίες των βιβλιοθηκών οι οποίες έχουν θεσμοθετηθεί σε όλες τις χώρες μέλη της συνθήκης. Κρίνεται αναγκαία η προσαρμογή του νόμου στην πραγματική λειτουργία των βιβλιοθηκών και όχι στην νοητή (virtual) πραγματικότητα του νομοθέτη. Προς το παρόν

Σχετικά με τα επόμενα βήματα

- Οι πρώτες ενέργειες για μια πορεία των βιβλιοθηκών προς την εποχή των πληροφοριών συνίστανται στην οργάνωση και ολοκλήρωση της καταγραφής του υπάρχοντος υλικού. Η διαδικασία έχει ήδη ξεκινήσει. Η διάθεση του προγράμματος ΑΒΕΚΤ, η συνεχής επιμόρφωση των στελεχών των βιβλιοθηκών των ΟΤΑ και η καθημερινή υποστήριξη του έργου τους από το ΕΚΤ, καθιστά τα πράγματα πολύ ευκολότερα.
- Η δημιουργία συλλογικών καταλόγων των περιεχομένων των βιβλιοθηκών είναι μια αναγκαία αλλά αρκετά δύσκολη διαδικασία. Η προσπάθεια που έχουν ξεκινήσει με τη συνεργασία του ΕΚΤ οι δημόσιες βιβλιοθήκες του ΥΠΕΠΘ θα αποδειχθεί πολύτιμη και για τις δημοτικές βιβλιοθήκες.
- Ένα επόμενο βήμα αποτελεί η συνεργασία-δικτύωση των βιβλιοθηκών για την αξιοποίηση πηγών πέραν από την μεμονωμένη συλλογή της κάθε βιβλιοθήκης (διαδανεισμός).
- Η πρόσβαση (χρήση) των ήδη οργανωμένων ηλεκτρονικά βιβλιοθηκών στο διαδίκτυο INTERNET βάζει τα θεμέλια για την ανάπτυξη νέων υπηρεσιών (και ρόλων) στις παραδοσιακές βιβλιοθήκες. Ο συνεχής εντοπισμός διαδικτυακών τόπων (INTERNET sites) για λογαριασμό των χρηστών από τους βιβλιοθηκονόμους, η δημιουργία ταξινομημένων συνδέσεων στους υπολογιστές των ηλεκτρονικών αναγνωστηρίων της κάθε βιβλιοθήκης είναι μια σχετικά “απλή”, νέα υπηρεσία.
- Η προβολή του περιεχομένου κάθε βιβλιοθήκης μέσα από το INTERNET αποτελεί μια φυσική συνέχεια.